

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת שמות תשע"א

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים קודמות)
ה' אלקינו ה' אחד - בלתי משתנה

לדבר מתוך יראה. ובכל זאת, אולי מותר לומר הסבר נוסף להבדל בין שם "אהיה" לשם הוי"ה, חוץ מן ההסבר שאמר האבן עזרא.

וזהו ההסבר הנוסף: שם הוי"ה מורה על כך, שהקב"ה הוא נמצא תמידי, היה הווה ויהיה (טור ושו"ע אור"ח סי' ה'). [כמובן, בשם הוי"ה ישנם "סודות גדולות, והם הלכה למשה מסיני" (ביאור הגר"א לשו"ע שם), אבל זהו פירושו של שם זה על דרך הנגלה]. לעומת זאת, השם "אהיה" מורה על כך שהקב"ה הוא בלתי משתנה, "כמו שאני עכשיו, כך אהיה גם אחר כך". אדם, להבדיל, יכול להיות כאן בשנה זו, ולהיות כאן גם בעוד שנים רבות, אבל לא יהיה זה אותו אדם. הוא נולד קטן, אח"כ הוא גדל, ובשלב מאוחר יותר - מזדקן. שער מלבין, שני נושרות, וגופו עובר גם שינויים נוספים. גם ידיעותיו משתנות: הוא נולד ללא כל ידיעות, אח"כ נוספות לו ידיעות, ואח"כ הוא גם שוכח ידיעות. ככל שהוא מזדקן, אם תלמיד חכם הוא - נוספת בו חכמה, ואם עם הארץ הוא - נוספת בו טפשות (שבת קנב, א). לעומת זאת, אצל הקב"ה אין שום שינויים. כפי שהוא היה, כך הוא ממשיך להיות, ללא כל שינוי. לא שינוי גופני, כמובן, שהרי אין לו גוף, וגם לא שינוי אחר. לא נוספת לו שום ידיעה, וגם לא נגרעת ממנו שום ידיעה, מפני שהוא ודעתו אחד, כפי שמסביר הרמב"ם (הלכ' יסודי התורה פ"ב ה"י; מו"נ ח"א פרק ס"ח).

ולא רק מצד עצמותו הקב"ה הוא בלתי משתנה. גם מצד פעולותיו הוא בלתי משתנה. אצל בשר ודם הפעולות משתנות. פעם הוא כועס ופעם הוא שמח, פעם הוא יושב ופעם הוא עומד וכד'. לעומת זאת, אצל הקב"ה - אין כל שינוי. אמנם גם אצל הקב"ה אנו מוצאים פעולות, כביכול, כגון: "ויחר אף ה'" (שמות ד, יד), "ישמח ה' במעשיו" (תהלים קד, לא) ועוד, אך כבר הסביר הרמב"ם (במורה נבוכים ח"א), שכל אלו הם משלים בלבד. אין אצל הקב"ה לא שמחה ולא עצב, לא ישיבה ולא עמידה. ואם מצאנו כתוב "ויחר אף ה'" (שמות יט, כ) או "ויצעל אלקים" (בראשית יז, כב), אין הכוונה שה' ירד או עלה, אלא "ויחר" ה'" פירושו שהיה גילוי שכינה באותו מקום, ו"ויצעל אלקים" פירושו שנפסק גילוי השכינה שהיה באותו מקום (מורה נבוכים ח"א פ"י), וכך יש לפרש גם פעלים אחרים שנאמרו לגבי הקב"ה. אבל לא שיש שינוי אצל הקב"ה. "אני ה' לא שניתתי" (מלאכי ג, ו) - אני ה' בלתי משתנה, כפי שמסביר הרמב"ם בפסוק זה (מורה נבוכים שם פ"א).

ההבדל בין שם "אהיה" לשם הוי"ה

"ויאמר משה אל האלקים: הנה אנכי בא אל בני ישראל, ואמרת לי מה שמו, מה אמר אלקים? ויאמר אלקים אל משה: אהיה אשר אהיה. ויאמר, פה תאמר לבני ישראל: אהיה אשר אהיה. (שמות ג, יג-יד). מה פשר השינוי בשם שנמסר למשה רבינו? מדוע בתחילה אמר ה' למשה ששמו הוא "אהיה אשר אהיה", ומיד אחר כך הוא אמר לו ששמו הוא "אהיה"? אומרים חז"ל: "אמר לו הקב"ה למשה: לך אמור להם לישראל, אני הייתי עמכם בשעבוד זה, ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכויות [וזהו "אהיה אשר אהיה"]. אמר לפניו: רבונו של עולם! דיה לצרה בשעתה! למה להדאיב את לב בני ישראל כבר עתה בבשורה הקשה, שנכונות להם גלויות נוספות בעוד כמה מאות שנים? "אמר לו הקב"ה: לך אמור להם, אהיה אשר אהיה" (ברכות ט, ב). כלומר: טענתך מתקבלת! אל תזכיר להם את הגלויות הבאות, ואמור להם רק שעכשיו אהיה עמהם.

מיד אחר כך אמר ה' למשה עוד: "פה תאמר אל בני ישראל: אהיה אשר אהיה... שאלתי אלקים" (שמות ג, טו). הרי כאן שוב שינוי: תחילה אמר לו לומר לישראל "אהיה אשר אהיה" שלח אותו אליהם. אחר כך אמר לו לומר "אהיה אשר אהיה" ועתה אמר לו הקב"ה לומר "הוי"ה" [שאלתי אלקים]. מה פשר השינוי הנוסף?

מבאר האבן עזרא (שם), שבעצם אין כאן שום שינוי. שם הוי"ה הוא שם "אהיה" ששם "אהיה" הוא שם ההוי"ה בגוף ראשון ולכן הוא פותח באות א', כדרך הפעלים הנאמרים בגוף ראשון: אכל, אבוא, אלך, אשב, ואילו שם "י-ה-ו-ה" הוא שם ההוי"ה בגוף שלישי ולכן הוא פותח באות י', כדרך הפעלים הנאמרים בגוף שלישי: יאכל, יבוא, ילך, ישב. ולכן: כשהקב"ה מדבר על עצמו, הוא אומר על עצמו "אהיה", בגוף ראשון. לעומת זאת, כשישראל צריכים להזכיר את שמו, אזי שם הוי"ה מתחיל באות י', כגוף שלישי.

הקב"ה - בלתי משתנה

כשאנו מדברים על השמות הקדושים, יש לדעת שמצוה "ליקרא את השם הנקבד והנורא הנה" (דברים כה, נח. ועי' רמב"ם הלכות שבעות פ"ב ה"א). על שמותיו יש

"השינוי יבוא מהמקבלים"

מה שהקב"ה נתפס אצלנו בהופעות שונות, אין זה אפוא מצד שהיה בו איזה שינוי ח"ו, אלא מצד שינוי בכלי הקיבול שלנו, כפי שמתבטא האבן עזרא: "ידענו כי ה' אחד, והשינוי יבוא מהמקבלים, וה' לא ישנה מעשיו" (אב"ע דברים לא, טז). השפע האלקי מושפע באופן שווה וקבוע על כלם, אלא יש שקולטים אותו יותר, ויש שקולטים אותו פחות. נביא קולט יותר, אדם אחר קולט פחות; תלמיד חכם קולט יותר, עם הארץ קולט פחות.

גם שינויים בַּתְּנָאי המקום והזמן יוצרים שינויים בהשגת השפע האלקי. יש מקומות שקל יותר לקלוט בהם את השפע האלקי, ויש מקומות שבהם קשה יותר לקלוט. בכוח המערבי ובעיר העתיקה קל יותר לקלוט את השפע האלקי מאשר במקומות אחרים, וכן בארץ ישראל קל יותר לקלוט מאשר בחוץ לארץ. וכן בזמן: יש זמנים שקל יותר לקלוט בהם את השפע האלקי (שבתות ומועדים), ויש זמנים שקשה יותר לקלוט (ימי החול). ומכל מקום, אין זה מחמת שינוי בו ית'. כי בכל המקומות ובכל הזמנים, הקב"ה אינו משתנה. אלא שבמקומות מסויימים ובזמנים מסויימים הקליטה שלנו היא טובה יותר, ובמקומות ובזמנים אחרים - פחות טובה.

שמעתי ממור"ר הגה"צ רבי גדליה איזמן שליט"א, שהיה גדול אחד שאמר, שאת עיקר העליה שלו בתורה קיבל ממה שלמד בערב שבת אחר הצהריים. מדוע? הוא הסביר זאת כך: השפע היורד מן השמים יורד בכל שעה וזמן באופן שווה (כפי שהסברנו לעיל). נמצא, שאם יש הרבה לומדים בבית המדרש, לא מגיע לחלקו של כל אחד אלא חלק מועט מן השפע. לעומת זאת, אם מספר הלומדים באותה שעה הוא מועט, הרי מגיע לחלקו של כל אחד שיעור גדול. ועל כן, הלומדים בבית המדרש בערב שבת אחר הצהריים זוכים לשפע רב, שכן בשעה זו אין הרבה לומדים בבית המדרש. הרי לנו דוגמא לניצול מעשי של היסוד שדברנו עליו, שהקב"ה הוא בלתי משתנה.

כמובן, קליטת השפע האלקי במקומות ובזמנים המסוגלים לכך, תלויה גם בכך שהאדם מצידו הכין והכשיר את לבו להיות כלי קיבול לקליטת השפע האלקי. בלי הכנה כזו - לא יקלוט כלום, גם אם ימצא במקום מקודש או בזמן מקודש. טיטוס הרשע נכנס לקדש הקדשים (עי' גיטין נו, ב), ולא קיבל מזה כלום. רב ושמואל, להבדיל, היו בכבל, וקיבלו שם הרבה שפע אלקי, וגם הרי"ף קיבל בפאס שבצפון אפריקה ובספרד, והגר"א קיבל בוילנה, והרמב"ם קיבל במצרים, ורש"י בצרפת. מפני שאם פותחים את הלב, אפשר לקלוט את השפע האלקי בכל מקום, גם בחו"ל, ומאידך גיסא, אם אוטמים את הלב - גם בא"י לא זוכים לשום השגה. וכן בזמן: מי שרוצה, יכול לקלוט גם ביום חול שפע אלקי. לעומת זאת, מי שאוטם את לבו, גם בשבת לא יקלוט כלום.

ענין יסודי זה, שהקב"ה הוא בלתי משתנה, נכלל במה שאנו אומרים בכל יום - "שמע ישראל, ה' אלקינו ה' אחד". ה' אחד אין הכוונה רק לכך שהוא הבורא

והמנהיג היחיד של הבריאה ואין שני לו, אלא הכוונה היא גם לכך שמהותו היא בלתי מתחלקת ובלתי משִׁפְּתִית. האחד החשובני גם הוא אחד, אבל הוא ניתן לחלוקה. ניתן לחלק אותו לשני חצאים או לארבעה רבעים וכיוצא בזה. וכן בשר ודם, ניתן לחלקו לחלקים שונים, ראש ורגלים ושאר איברים. לא כן אחדותו של הקב"ה. אחדות זו היא אחדות מוחלטת, בלתי ניתנת לחלוקה. וכמו כן, הקב"ה הוא בלתי משתנה, וגם זהו בכלל אחדות מוחלטת זו.

בפסיקת הלכה - אין מקום לרגשות

כידוע, אחת מתרי"ג מצוות שנצטוו עליהן בתורה, היא ללכת בדרכי ה', שנאמר: "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי יְהוָה" (דברים כח, ט). אמנם "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי יְהוָה" לא כתוב בתורה בלשון ציווי, התורה רק אומרת שה' יברך אותך אם תִּשְׁמַר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי יְהוָה" (שם), אבל אם התורה אומרת ש"וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי יְהוָה" היא תנאי לברכת ה', הרי ברור שזהו רצון ה', שנלך בדרכיו, ועל כן מנה הרמב"ם את "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי יְהוָה" למצוה גמורה במנין המצוות (ספר המצוות, מצוה עשה ח'; ועי' הלכ' דעות פ"א ה"ו), שענינה הוא להדמות אליו ית' "בפעולותיו הטובות והמידות הנכבדות שיתואר בהם הא-ל יתעלה" (ספר המצוות שם).

והנה, בְּעֵינֵינוּ זה שדברנו עליו, שהקב"ה הוא בלתי משתנה, איננו יכולים לכאורה ללכת בדרכי ה', שהרי בשר ודם הוא משתנה מטבע ברייתו. ובכל זאת, במידת היכולת, עלינו ללכת בדרכי ה' גם בענין זה. איננו יכולים, כמובן, שלא להזדקן, אבל יכולים אנו להשתדל שלא להיות מושפעים מדברים שאין ראוי שנהיה מושפעים מהם. למשל, כשדנים על ענין מסויים בהלכה, לא להיות מושפע מרגשות. לברר רק על פי מידת האמת, מה הפשט בסוגיה, מה הפשט ברמב"ם, מה הפשט בשלחן ערוך, ומה יוצא לי להלכה על פי זה.

חז"ל הרי אמרו (ע"ז ד, ב), שאם בגלל סיבה כלשהי מוכרח אדם להתפלל ביחידות בראש השנה, אל יתפלל את תפלת המוספין בג' שעות הראשונות של היום [הפוסקים הרחיבו דין זה גם לגבי תקיעת שופר, שגם תקיעה של מצוה לא יתקע בזמן זה (עי' משנ"ב סי' תקצ"א ס"ק ט"ו)]. ודאי אין הכוונה למקרה שאין אפשרות אחרת, למשל אם אדם נמצא בצבא ולא יוכל להתפלל אח"כ, אז יתפלל ויתקע בשופר גם בג' שעות ראשונות. אבל אם ישנה אפשרות, לא יתקע ולא יתפלל מוסף בג' שעות ראשונות של היום. מדוע? מסבירה הגמרא: מפני שג' שעות אלו הן זמן של דין, ומי יודע אם יש לו מספיק זכויות לעמוד בדין ביחידות, בלי זכות הציבור. והנה, מקשה הגמ': והרי בג' שעות ראשונות של היום יושב הקב"ה ועוסק בתורה, ולא בדין, ודוקא בג' השעות שאחריהן עוסק הקב"ה בדין, וא"כ מדוע דוקא על ג' שעות הראשונות אמרו שאין ראוי להתפלל בהן ביחידות? מתרצת הגמ' (לפי לישנא אחת): "תורה דכתיב בה 'אמת', דכתיב: "אַמֶּת קָנָה וְאֵל תִּמְכֹּר" (משלי כג, כג), אין הקב"ה

טו). אין מקום בדין לרחם על העני המסכן שאין לו כסף, ולזכותו בגלל זה בדין. הדין חייב להחתך על פי מידת האמת, ולא על פי מידת הרחמים. אם ברצונך לרחם על העני - תן לו צדקה, או צרוך עבורו מגבית בבית הכנסת או בעיר, אבל בדין אין מקום לרחם עליו. אם יצא על פי דין תורה שהעני חייב, צריכים לחייבו, ואסור לזכותו [ומה שראינו לעיל שבדין לא כתוב 'אמת', ולכן שייך בדין הנהגה של "לפנים משורת הדין", זהו בדין שמים. אבל בדיני אדם - "אין מרחמים בדין" (משנה כתובות פד, א)].

הגמרא אומרת (סנה' כט, א), שאם שני תלמידי חכמים מסוכסכים ביניהם, שלא ישבו יחד בדין תורה, "שדבר זה גורם ליציאת משפט מעוקל, מפני השנאה שביניהן דעת כל אחד נוטה לסתור דברי חברו" (רמב"ם הלכ' סנהדרין פכ"ג ה"ז). אם האחד יאמר כך, השני יחפש דווקא להגיד להפך, ולא יחתור לאמת. נכון שמצד אחד אנו רוצים שהדיינים יחפשו את כל צדדי החיוב ואת כל צדדי הפטור שישנם במקרה שבא לפניהם, אבל זהו רק כל עוד המטרה העומדת בפניהם היא להגיע אל האמת, ולא כדי להגיע להפך ממה שהשני אומר. כמו כן, גם על מי שיש לו מידת אכזריות אמרו חז"ל שאסור לו לדון דיני נפשות (סנה' לו, ב), כדי שלא תגרום לו אכזריותו שלא להפך מספיק בצדדי הזכות של הנידון.

הדין ופסיקת ההלכה צריכים אפוא להיות מנוהלים רק על פי מידת האמת, ולא להיות מושפעים מרגשות או השפעות אחרות.

"הדרך הישרה - מדה בינונית שבכל דעה"

מקום נוסף לשימוש המידה שדברנו עליה, להיות בלתי משתנה, היא בהנהגה הכללית של האדם. הרמב"ם הרי אומר (הלכ' דעות פ"א הלכות ג"ר), שהליכה בדרכי ה' מחייבת הליכה בדרך האמצעית, ללא לנטות אל הקצוות. למשל, בענין ההוצאות האישיות: לא להיות קמצן מדי, ולא להיות בזבזן מדי. וכן בשאר המידות, "הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה... והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות ריחוק שוה, ואינה קרובה לא לזו ולא לזו" (שם ה"ד). כלומר: על אדם להיות "בלתי משתנה" ובלתי מושפע מן המידות, המושכות אותו אל קצה זה או אחר של המידה.

רק לגבי שתי מידות כתוב הרמב"ם "שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינוניות, אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר, והוא: גובה לב... וכן הכעס..." (שם פ"ב ה"ג). בענין גובה הלב (הגאווה) כתוב הרמב"ם, שצריך ללכת בזה עד הקצה האחרון, כמו משה רבינו שהיה "עָזַב מִלֵּךְ מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה" (במדבר יב, ג), ולא הלך בזה בדרך האמצעית והבינונית. וכן מידת הכעס "מידה רעה היא עד למאד, וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר, וילמד עצמו שלא יכעוס ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו, ואם רצה להטיל אימה על בניו ובני ביתו... כדי שיחזרו למוטב, יקָאָה עצמו בפניהם שהוא

עושה לפנים משורת הדין. דין דלא כתיב ביה 'אמת', הקב"ה עושה לפנים משורת הדין". ועל כן, אל יתפלל מוסף בשלוש שעות ראשונות של היום, שאז לא שייך שינהגו עמו לפנים משורת הדין, ובלי זה - מי יודע אם יצא זכאי בדינו.

נמצאנו למדים מגמ' זו, שבתורה אין שום מקום ל"לפנים משורת הדין". כי בתורה כתוב 'אמת', ו'אמת' היינו ללא סטיות, גם לא מתוך רחמנות או רגשות חיוביות אחרות.

ישנה הרי מחלוקת גדולה שנחלקו בה ה'אבני נזר' ותלמידו ה'חלקת יואב', בנוגע למי שהניח בשבת תבשיל על האש, באופן שיגיע לכדי שיעור בישול רק במוצאי שבת, האם חייב משום חילול שבת או לא. מצד אחד - פעולת האיסור נעשתה בשבת, ואולם מצד שני - תוצאת הפעולה מופיעה רק במוצ"ש. האחרונים דנו בשאלה זו לגבי מלאכת זורע, וכן לגבי מלאכות אחרות (עי' בחלקת יואב או"ח סי' י' שהביא דבריהם), וה'אבני נזר' וה'חלקת יואב' התווכחו ביניהם בשאלה זו לגבי בישול והבערה, האם המבעיר אש בשבת חייב גם על מה שנשרף במוצאי שבת, או לא. ה'אבני נזר' וה'חלקת יואב' נחלקו ביניהם בדבר זה במשך כל ימיהם, ויש בענין זה כמה סימנים בספריהם (עי' חלקת יואב שם, ואבני נזר או"ח סי' קי"ט-קכ"ב). והנה, שמעתי מהרב זללה"ה, שלפני פטירתו של ה'אבני נזר', בשכבו חולה במיטתו, בא אליו ה'חלקת יואב' לבקרו. אמר לו ה'אבני נזר': אולי עכשיו, בטרם אמות, תחזור כך ממה שחלקת עלי כל חיי בענין הנ"ל? אמר לו: חזורני בי. אמר לו ה'אבני נזר': וכי מפני שאני חולה חוזר אתה כך?! הרי בתורה כתוב 'אמת'! אמר לו ה'חלקת יואב': אם כך, אינני חוזר בי. וכך נשאר מחלוקת לשם שמים זו להתקיים. מפני שבתורה כתוב 'אמת', וא"כ גם אם הרבי'ה חולה, אי אפשר לשנות מן האמת. אמנם ה'אבני נזר' הוא גדול עצום בתורה, אבל גם ל'חלקת יואב' יש ראש, גם הוא תלמיד חכם גדול, ואם הוא משוכנע שההלכה איננה כפי שסובר רבו, הוא מוכרח להשאר בדעתו. אי אפשר לנתר לרב מפני שהרב חולה.

מצד שני, צריך גם רגש בפסיקת ההלכה. למשל, כשמחפשים היתר לעגונה, יש מקום להפעיל את מידת הרחמים, כדי להתאמץ ולמצוא לה היתר. כמובן, אנו מדברים רק על מקרה שבו אנו משוכנעים שהמציאות היא שהבעל אכן אינו חי, אלא שצריך למצוא לעגונה היתר על פי כללי ההלכה. במקרה כזה יש מקום להפעיל את הרגש, כדי לחפש היטב בסוגיות ובפוסקים, ולמצוא לה היתר. ומכל מקום, גם במקרה זה, הפסיקה צריכה להשען על מידת האמת, לא על מידת הרחמים. רק אם באמת יוצא מתוך הסוגיות והפוסקים שאפשר להתיר את אותה עגונה, אז אפשר להתירה. לעומת זאת, אם אין מוצאים לה היתר אמיתי על פי כללי ההלכה - אי אפשר להתירה.

גם בדין - אין מקום לרגשות

גם בדין מזהירה התורה: "לא תשא פני דל" (ויקרא יט,

אמנם איננו מתקרבים כלל למדרגה הזאת, עבודת הקדושה, שהיא האחרונה במדרגות שמונה הרמח"ל ב'מסילת ישרים', [לאחריה באות אמנם עוד "רוח הקודש" ו"תחיית המתים", אבל מן הדרגות ששייכות לעבודת האדם, הקדושה היא הדרגה האחרונה] שייכת רק למי שכבר עבד על כל המדרגות הקודמות לה והשיגן, אבל עלינו לפחות לדעת שזהו היעד שאליו אנו שואפים. אם אדם נמצא בדרך, כדאי מאד שידע מהו היעד אליו הוא שואף להגיע. וכן בעבודתנו הרוחנית, צריך שיהיה ברור לנו מהו היעד שלנו, כדי לדעת מזה מה הם האמצעים שעל ידם נוכל להגיע אל היעד הזה. וכן בענין הקדושה. אמנם זהו יעד שהוא רחוק מאד מאתנו, הרמב"ם כותב שרק ארבעה אנשים - משה רבנו ושלוש האבות הקדושים - הגיעו לכך שבכל מה שעשו, היו תמיד דבוקים בקב"ה (במורה נבוכים' ח"ג פנ"א), אבל עלינו לדעת שזהו היעד שלנו, ואם הרמ"א מתחיל בזה את ה"אורח חיים" (ע"י רמ"א אורח חיים' א' ס"א), משמע שמיום שאדם נעשה לבר מצוה, הוא צריך להשתדל בזה כפי יכולתו.

אם נתחיל עם ההתחלה של השו"ע, עם ה"שניתי ה' לנגדי תמיד", נזכה בעזרת ה' להגיע גם לסוף של האורח חיים, "וְטוֹב לֵב מְשֻׁתָּה תְּמִיד" (משלי טו, טו. ע"י רמ"א אורח חיים סוף ט"ז תרצ"ז), שנוכל להיות תמיד בשמחה, דבוקים בה בשמחה ובטוב לבב כל הימים.

כועס כדי לייסרם, ותהיה דעתו מיושבת בינו לבין עצמו, כאדם שהוא מְדַמָּה (=מְצַיֵּג) כועס בשעת כעסו, והוא אינו כועס" (שם). כמו שחקן תיאטרון, שבתוקף תפקידו בהצגה הוא מראה עצמו כאילו הוא כועס על פלוני, השחקן שמולו, בעוד שבחיים האישיים הם ידידים טובים. אבל בכל המידות האחרות, אומר הרמב"ם, יש ללכת בדרך האמצעית, או מעט מעבר לזה, שזוהי כבר מידת חסידות, שגם היא מדרכי ה' (שם פ"א ה"ה).

"ובו תדבק"

מצוה נוספת במנין המצוות, היא מצוה "ובו תדבק" (דברים י, כ; ע"י ספר המצוות לרמב"ם, מצוות עשה ו'). כבר שאלו חז"ל על ציווי זה (כתובות ק"א, ב): וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה?! והרי כתוב: "פִּי ה' אֶלְקֶיךָ אֵשׁ אֶכְלֶה" (דברים ד, כד) ישנן כמה תשובות לשאלה זו. תשובה אחת - יש להדבק במידותיו. להשתדל ללכת בדרכי ה', כפי שדברנו לעיל, ועל ידי זה אנו נעשים דבוקים בקב"ה.

תשובה אחרת שאמרו חכמים היא: "כל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מְדַבֵּק בשכינה" (כתובות שם). כלומר: הדרך לידבק בו ית' היא ע"י התדבקות בחכמים: "להשתדל שישא בת תלמיד חכם, וישא בתו לתלמיד חכם, ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים, ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם, ולהתחבר להן בכל מיני חבור" (רמב"ם הלכות דעות פ"ו ה"ב). אמנם לשאת בת תלמיד חכם היא משימה קשה, כי אין מספיק בנות תלמידי חכמים עבור כלם, אבל מה שכן אפשרי לכל אדם, הוא שתהיה לו אשת תלמיד חכם... זה ודאי כל אחד יכול וצריך לעשות. הדבר תלוי בו!...

אבל חוץ מן התירוצים הנ"ל, שִׁדְבַק במידותיו ית' ובתלמידי חכמים, כמדומני שישנו גם פשוט נוסף ב"בו תדבק", והוא - שיהיה דבוק במחשבתו בקב"ה עד כמה שאפשר, בלא להסיח את דעתו ממנו, כמו שאומר דוד המלך: "שְׁנִיתִי ה' לְנִגְדֵי תְּמִיד" (תהלים טז, ח), וכמו שהגדיר ה'מסילת ישרים' את מידת הקדושה: "מתדבק תמיד בכל עת ובכל שעה באלקיות... ואפילו בשעת התעסקו במעשים הגשמיים המוכרחים לו מפאת גופו, לא תזוז מחשבתו מדבקותה העליון" (מסילת ישרים' פרק כ"ו).

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.